

УДК 378:61.001.73

**РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ МЕДИЧНИХ
(ФАРМАЦЕВТИЧНОГО) НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
IV РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ ТА ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
МОЗ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ
СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

О. К. Толстанов, М. С. Осійчук, О. П. Волосовець, Ю. С. П'ятницький

Міністерство охорони здоров'я України

**RESULTS OF ACTIVITY OF HIGHER MEDICAL (PHARMACEUTICAL)
EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF IV ACCREDITATION LEVEL AND
ESTABLISHMENTS OF POST-GRADUATE EDUCATION OF MPH OF
UKRAINE IN THE PROCESS OF REFORMATION OF PUBLIC HEALTH
SPHERE AT THE PRESENT STAGE**

O. K. Tolstanov, M. S. Osiychuk, O. P. Volosovets, Yu. S. Pyatnytskyi

Ministry of Public Health of Ukraine

У статті проаналізовано результати діяльності вищих медичних (фармацевтичного) навчальних закладів IV рівня акредитації та закладів післядипломної освіти МОЗ України у процесі реформування сфери охорони здоров'я на сучасному етапі. Зроблено висновок про необхідність першочергового укомплектування первинної ланки та закладів екстреної медичної допомоги, збереження та удосконалення системи державного розподілу випускників вищих медичних навчальних закладів та контролю за її ефективністю, подальше створення та удосконалення діяльності навчально-методичних тренінгових центрів для практичної підготовки студентів у вищих медичних навчальних закладах.

The article analyzed the results of activity of higher medical (pharmaceutical) educational institutions of IV accreditation level and establishments of post-graduate education of MPH of Ukraine in the process of reformation of Public Health sphere at the present stage. There was made a conclusion about the necessity of immediate making up a set of primary link and establishments of emergency medical care, preserving and improvement of the system of state distribution of graduating students of higher medical educational institution and control of their effectiveness, further creation and improvement of activity of educational and methodical training centers for practical training of students in higher medical educational institutions.

Вступ. Кадровий ресурс – важлива складова реформування системи охорони здоров'я. Від забезпеченості закладів охорони здоров'я медичними працівниками та рівня їх професійної підготовки залежить якість надання медичної допомоги населенню країни.

Одним з основних завдань реформування охорони здоров'я, яке визначено Національним планом дій по впровадженню Програми економічних реформ, є повне укомплектування закладів охорони здоров'я первинної ланки лікарями загальної практики – сімейними лікарями, перш за все у пілотних регіонах та столиці. Також пріоритет діяльності МОЗ України – укомплектування системи екстреної медичної допомоги.

Основна частина. Вищі навчальні заклади IV рівня акредитації та заклади післядипломної освіти МОЗ України відіграють вирішальну роль у кадровому забезпеченні регіонів не тільки забезпечуючи процес професійного становлення лікаря та його подальшого розвитку. Саме вищі навчальні заклади, їх клінічні бази та університетські клініки є опорними обласними центрами наукової, лікувальної діяльності. Вони мають бути престижними регіональними структурами надання спеціалізованої та високоспеціалізованої медичної допомоги населенню, відігравати велику роль у реалізації державної соціальної та гуманітарної політики у регіоні, формуючи просвітницький простір та забезпечуючи процес післядипломної підготовки спеціалістів, у

тому числі випускників, які отримали державний розподіл на роботу.

Виходячи з цих позицій, Міністерством охорони здоров'я України було проведено аналіз діяльності вищих навчальних закладів IV рівня акредитації та закладів післядипломної освіти МОЗ України в аспекті їх співпраці з місцевими органами виконавчої влади та відповідними структурними підрозділами з питань охорони здоров'я з урахуванням особливостей кадрового забезпечення.

За оперативними даними МОЗ України, у вищих навчальних закладах IV рівня акредитації та закладах післядипломної освіти, підпорядкованих МОЗ України, навчаються за державним замовленням 25 369 осіб, з них – 396 молодших спеціалістів (“Сестринська справа” – 333 особи, “Лікувальна справа” – 43 особи, “Акушерська справа” – 20 осіб), 41 бакалавр (“Лабораторна діагностика” – 18 осіб, “Сестринська справа” – 23 особи), 24 913 спеціалістів: “Лікувальна справа” – 15 859 осіб, “Педіатрія” – 5039 осіб, “Медико-профілактична справа” – 2536 осіб, “Стоматологія” – 831 особа, “Медична психологія” – 96 осіб, “Фармація” – 500 осіб, “Клінічна фармація” – 35 осіб, “Технологія парфумерно-косметичних засобів” – 12 осіб, “Технологія фармацевтичних препаратів” – 5 осіб. За державним замовленням у вищих навчальних закладах та науково-дослідних установах МОЗ України навчається 798 клінічних ординаторів, 508 магістрів, 1253 аспіранти, 34 докторанти. Кількість лікарів-інтернів, які навчаються за державним замовленням – 5802 особи, пройшли підготовку 68 839 слухачів.

За кошти юридичних та фізичних осіб навчається 22 031 майбутній лікар – громадянин України, 4517 провізорів та технологів (денна форма), заочно – 12 473 особи, іноземних громадян – 21 554 особи.

З метою оптимізації терміну підготовки лікарів на додипломному етапі затверджено наказ МОЗ України від 21.06.2012 р. № 455 “Про затвердження навчального плану підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “Спеціаліст” кваліфікації “Лікар” за спеціальністю “Лікувальна справа”, які попередньо здобули освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за спеціальністю “Лікувальна справа” та “Сестринська справа”, для навчання у вищих навчальних закладах IV рівня акредитації МОЗ України”.

До навчальних планів додипломної підготовки лікарів уведені обов'язкові дисципліни “Загальна практика – сімейна медицина” та “Медицина невідкладних станів”.

Відповідно до наказу МОЗ України від 22 червня 2010 року № 502 “Про затвердження робочих груп з

питань підготовки національних підручників для студентів вищих навчальних закладів IV рівня акредитації, підпорядкованих МОЗ України”, у 2012 році видано національні підручники з 66 навчальних дисциплін.

Відповідно до звернення Віце-прем'єр-міністра України – Міністра охорони здоров'я України Р. В. Богатирьової до голів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій в обласних адміністративно-територіальних одиницях запроваджуються місцеві програми підготовки медичних працівників і поліпшення їх соціального захисту та місцеві програми цільової підготовки медичних спеціалістів у вищих медичних навчальних закладах IV рівня акредитації МОЗ України, створюються навчально-практичні центри первинної медико-санітарної допомоги.

Зокрема створено навчально-практичний центр ВДНЗУ “Українська медична стоматологічна академія” на базі Полтавського обласного перинатального центру; навчально-практичні центри сімейної медицини на базі центрів первинної медико-санітарної допомоги м. Донецька та Донецького національного медичного університету ім. М. Горького; навчально-практичний центр первинної медико-санітарної допомоги на базі Буковинського державного медичного університету та амбулаторії загальної практики – сімейної медицини с. Коровія Глибоцького району Чернівецької області; укладено договори про співпрацю Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика з амбулаторіями сімейної медицини м. Києва та Київської області; викладачі кафедр сімейної медицини Одеського національного медичного університету разом з представниками управлінь охорони здоров'я Одеської та Миколаївської облдержадміністрацій проводять координаційні засідання, на яких обговорюються питання практичної підготовки на базах Університетської клініки Одеського національного медичного університету, Усаївської, Крижанівської сільських амбулаторій, сімейних амбулаторій поліклінік.

На базі Національного медичного університету імені О. О. Богомольця функціонує Український тренінговий центр сімейної медицини. Для підготовки лікарів загальної практики – сімейних лікарів у Харківській медичній академії післядипломної освіти функціонують два тренінгових центри. У Дніпропетровській області для підготовки сімейних лікарів функціонують: тренінговий центр з питань безпечного материнства й ефективного перинатального догляду та тренінговий центр з фтизіатрії на базі Дніпро-

петровського обласного об'єднання “Фтизіатрія”; Центр первинної медико-санітарної допомоги Вінницького району Вінницької області, на базі якого за участі викладачів Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова проводиться підготовка лікарів інтернів та підвищення кваліфікації лікарів з сімейної медицини тощо.

З метою усунення існуючих диспропорцій між рівнями надання медичної допомоги та сільською місцевістю і містами у 2012 році працевлаштовано до закладів охорони здоров'я комунальної та державної форм власності 4083 випускників вищих навчальних закладів МОЗ України – 3788 лікарів та 295 провізорів (98 % від загального випуску), більше половини з них (56 %) було направлено на роботу у сільську місцевість.

Забезпечено пріоритетне укомплектування лікарями загальної практики – сімейними лікарями закладів (підрозділів) первинної медико-санітарної допомоги регіонів з урахуванням перспективного Плану підготовки лікарів загальної практики – сімейних лікарів для реформ у сфері медицини у пілотних регіонах і перспективного Плану підготовки та перепідготовки лікарів за спеціальністю “Загальна практика – сімейна медицина” на період до 2015 року. У 2012 році направлено на роботу за спеціальністю “Загальна практика – сімейна медицина” 852 випускники вищих навчальних закладів IV рівня акредитації (плановий показник – 741 особа). Загалом приступило для навчання в інтернатурі за спеціальністю “Загальна практика – сімейна медицина” 810 осіб (план – 741), перепідготовлено на циклах спеціалізації – 1432 особи (план – 1343).

Завдяки роботі вищих навчальних закладів МОЗ України порівняно з 2011 роком частка лікарів, які працюють на посадах лікарів загальної практики – сімейних лікарів та не пройшли відповідну підготовку, скоротилася з 44,5 до 13,9 % відповідно.

Міністру охорони здоров'я АР Крим, начальникам управлінь (головних управлінь) охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій було доручено посилити контроль за своєчасним проходженням підвищення кваліфікації медичними працівниками. Частка лікарів, які працюють у центрах ПМСД та підвищили кваліфікацію у вищих медичних навчальних закладах та закладах післядипломної освіти МОЗ України у 2012 році (порівняно з 2011 роком), збільшилася з 13 до 18 %.

У порівнянні з 2011 роком кількість лікарів, які працюють без підтвердження звання лікаря-спеціаліста або кваліфікаційної категорії, зменшилася з 16 444 до

14 016 осіб відповідно; частка лікарів, які працюють та мають сертифікат лікаря-спеціаліста або кваліфікаційну категорію, зросла з 89,6 до 91,1 %. У той же час у 2012 році переведено на посади лікарів-стажистів 1052 особи, які не підтвердили звання лікаря-спеціаліста або кваліфікаційну категорію.

З метою розвитку та поширення серед медичних працівників первинної ланки різних форм безперервного професійного розвитку, у тому числі з використанням дистанційних методів навчання, у вищих навчальних закладах IV рівня акредитації та закладах післядипломної освіти МОЗ України запроваджено цикли спеціалізації з фаху “Загальна практика – сімейна медицина” для перепідготовки (підвищення кваліфікації) лікарів-спеціалістів реорганізованих закладів охорони здоров'я (лікарів-педіатрів дільничних та лікарів-терапевтів дільничних), які працевлаштовуватимуться на посади лікарів з фаху “Загальна практика – сімейна медицина”, за новими затвердженими МОЗ України програмами за очно-заочною формою навчання з використанням дистанційних методів підготовки, у тому числі через мережу Інтернет.

МОЗ України затверджено Уніфіковану програму післядипломного навчання лікарів і провізорів “Медична інформатика, кібернетика, педагогіка і психологія в охороні здоров'я та медицині”; Примірне положення про підготовку на циклах спеціалізації лікарів-педіатрів дільничних та лікарів-терапевтів дільничних за спеціальністю “Загальна практика – сімейна медицина” за очно-заочною формою навчання; Примірне положення про підготовку на циклах тематичного удосконалення за очно-заочною формою з елементами дистанційного навчання з використанням друкованих інформаційних ресурсів у Національній медичній академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика, розроблені фахівцями Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика.

Фахівцями Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика МОЗ України розроблено та затверджено тематичний план циклу спеціалізації за фахом “Організація і управління охороною здоров'я”, до якого включено семінарське заняття на тему “Управління якістю медичної допомоги населенню як механізм підвищення її ефективності”. Питання управління якістю медичної допомоги включено також до затвердженої МОЗ України Уніфікованої програми передатестаційного циклу зі спеціальності “Організація і управління охороною здоров'я”.

З метою першочергового збільшення обсягів державного замовлення на підготовку лікарів у вищих

медичних навчальних закладах пілотних регіонів та в областях з найбільшою кадровою потребою відповідно до наказу МОЗ України від 13.07.2012 р. № 531 “Про державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації лікарів та провізорів (післядипломна освіта) у 2012 році” на підставі Рішення Конкурсної комісії з розміщення державного замовлення на підготовку фахівців у вищих навчальних закладах IV рівня акредитації МОЗ України від 13.07.2012 р. було збільшено порівняно з 2011 роком обсяги державного замовлення на підготовку лікарів у Вінницькому національному медичному університеті імені М. І. Пирогова до 350 осіб (+20), Дніпропетровській медичній академії до 424 осіб (+39 осіб), Донецькому національному медичному університеті до 445 осіб (+45), Запорізькому державному медичному університеті до 300 осіб (+30), Кримському державному медичному університеті імені С. І. Георгієвського до 305 осіб (+30), Луганському державному медичному університеті до 300 осіб (+57), Одеському національному медичному університеті до 320 осіб (+35), Харківському національному медичному університеті до 390 осіб (+30). У 2012 році було удвічі зменшено обсяги державного замовлення на підготовку лікарів за спеціальністю “Медико-профілактична справа” (з 400 осіб у 2011 році до 200 осіб у 2012 році) у зв’язку з реформуванням санітарно-епідеміологічної служби.

У порівнянні з 2011 роком більш ніж удвічі збільшено обсяги підготовки лікарів для закладів системи екстреної медицини (майже до 200 осіб).

Забезпечено виконання Плану державного замовлення на підготовку фахівців та Плану цільового набору сільської молоді до вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації. Відповідно до Обсягів державного замовлення на підготовку фахівців (прийом) для державних потреб у 2012 році до вищих навчальних закладів IV рівня акредитації та закладів післядипломної освіти МОЗ України, затверджених наказом МОЗ України від 13.07.2012 р. № 531, для навчання на перший курс було зараховано 4568 осіб (лікарські спеціальності), 20 осіб (провізорські спеціальності), 25 осіб (бакалаври за спеціальністю “Сестринська справа”) та 25 осіб (молодші спеціалісти за спеціальністю “Сестринська справа”).

План цільового прийому сільської молоді у 2012 році становив 1088 осіб, до вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації МОЗ України зараховано 1072 особи (виконання – 98,5 %). Проте управління охорони здоров’я Сумської обласної державної адміністрації загалом не було забезпечено належ-

ної конкурсної ситуації на місця цільового прийому, конкурс становив 1,2 особи на місце. Управліннями охорони здоров’я Вінницької, Кіровоградської, Київської, Луганської, Миколаївської, Полтавської, Сумської, Тернопільської, Херсонської ОДА не було забезпечено належного конкурсу на окремі спеціальності при достатньому загальному конкурсі.

Вищі медичні навчальні заклади IV рівня акредитації, заклади післядипломної освіти та науково-дослідні установи МОЗ України забезпечують науковий супровід процесу реформування галузі та розробку Загальнодержавної програми “Здоров’я 2020: український вимір”. Так, наказом МОЗ України від 01.02.2012 р. № 72 “Про затвердження переліку науково-дослідних робіт, які виконуватимуться у 2012 році”, затверджено перелік науково-дослідних робіт, які забезпечують науковий супровід розробки проекту загальнодержавної програми “Здоров’я 2020: український вимір”: “Наукове забезпечення реалізації Європейської політики ЗДВ-21 в умовах оптимізації системи охорони здоров’я України” (ДЗ “Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України”); “Наукове забезпечення і моніторинг реформування системи медичної допомоги в пілотних регіонах: Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та місті Києві” (ДЗ “Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України”); наукове обґрунтування та розробка загальнодержавної програми “Здоров’я 2020: український вимір” (Національний медичний університет імені О. О. Богомольця).

На виконання наказу МОЗ України від 29.01.2013 р. № 62 “Про впровадження Протокольного рішення наради ректорів вищих медичних (фармацевтичного) навчальних закладів IV рівня акредитації та закладів післядипломної освіти МОЗ України від 15 січня 2013 року та затвердження складу робочих груп щодо його виконання” здійснюється робота робочих груп, до яких залучені представники вищих навчальних закладів IV рівня акредитації та закладів післядипломної освіти, представники структурних підрозділів з питань охорони здоров’я обласних державних адміністрацій.

Робочими групами будуть розроблені проекти нормативно-правових актів МОЗ України з питань реформування та підвищення ефективності післядипломної медичної та фармацевтичної освіти, розвитку системи безперервного розвитку лікарів та провізорів; удосконалення системи державної підсумкової атестації студентів вищих медичних (фармацевтичного) навчальних закладів IV рівня акредитації МОЗ України, методології складання та оновлення бази запи-

тань тестових ліцензійних іспитів “Крок”; удосконалення системи інформатизації та модернізації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах IV рівня акредитації та закладах післядипломної освіти МОЗ України; розроблення методичних рекомендацій щодо державного розподілу, порядку працевлаштування та зарахування в інтернатуру випускників вищих медичних (фармацевтичного) навчальних закладів IV рівня акредитації МОЗ України.

Модернізація системи післядипломної освіти є одним із пріоритетних завдань МОЗ України на сучасному етапі реформування системи охорони здоров'я, адже саме ця система має забезпечувати ефективну реалізацію потреб практичної охорони здоров'я у підготовці спеціалістів. Саме тому МОЗ України першочергово розпочало роботу над розробкою Стратегії розвитку системи післядипломної освіти лікарів та провізорів до 2020 року – програмним документом, який регламентує послідовність дій Міністерства у реформуванні системи післядипломної освіти для організації післядипломного навчання лікарів закладів охорони здоров'я первинного, вторинного, третинного рівнів надання медичної допомоги.

Стратегією буде передбачено оптимізацію переліку спеціальностей та термінів навчання в інтернатурі; оптимізацію переліку спеціальностей та термінів циклів спеціалізації; запровадження лікарської резидентури, затвердження переліку спеціальностей та критеріїв конкурсного відбору; оптимізацію переліку спеціальностей клінічної ординатури, критеріїв конкурсного відбору та терміну навчання; визначення мережі клінічних баз практичної підготовки лікарів.

Стратегія включатиме ряд загальних організаційних послідовних заходів щодо: збереження та удосконалення системи державного регулювання потреби в лікарях різних спеціальностей та державного розподілу молодих спеціалістів; посилення ролі професій-

них асоціацій в організації післядипломної підготовки; забезпечення укладення угод на післядипломну підготовку вищими навчальними закладами та замовниками кадрів, зокрема управліннь охорони здоров'я, збереження оптимального співвідношення викладач/слухач на рівні 1/4,5 (для лікарів) та 1/6,75 (для провізорів); створення дієвої системи безперервного професійного розвитку викладачів, які забезпечують навчальний процес у закладах післядипломної освіти; створення інститутів післядипломної освіти в усіх вищих навчальних закладах IV рівня акредитації; розробку галузевих освітніх стандартів для системи післядипломної освіти; створення диференційованих навчальних програм для лікарів різного рівня надання медичної допомоги, у тому числі переліку практичних навичок, оптимізацію відповідних стандартів додипломної освіти; створення єдиної бази навчально-методичного забезпечення післядипломної підготовки та системи її впровадження; розробку та затвердження нормативно-правових актів щодо організації навчального процесу на післядипломному етапі; впровадження дистанційних технологій, у тому числі для забезпечення міжнародного співробітництва у сфері післядипломної освіти.

Висновок. Пріоритетним напрямками кадрової політики МОЗ України у 2013 році є :

1. Першочергове укомплектування первинної ланки та закладів екстреної медичної допомоги.
2. Збереження та удосконалення системи державного розподілу випускників вищих медичних навчальних закладів та контролю за її ефективністю.
3. Модернізація післядипломної освіти, навчально-методичного забезпечення навчального процесу з розвитком інтерактивних технологій навчання.
4. Подальше створення та удосконалення діяльності навчально-методичних тренінгових центрів для практичної підготовки студентів у вищих медичних навчальних закладах.